

Date: 23rd October-2025

RAQOBATDOSH AFZALLIKLARNI BOSHQARISHDA INNOVATSION,
RESURS VA BILIM ASOSLI YONDASHUVLAR

Mahmudov Islombek Anvarjon o'g'li

Annotatsiya: Ushbu tezisda raqobatdosh afzalliklarni boshqarish jarayonida innovatsion, resurs va bilim asosli yondashuvlarning o'zaro bog'liqligi va ularning tashkilot strategiyasida tutgan o'rni yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda raqobatdosh ustunlikni saqlab qolish uchun faqat moddiy resurslardan foydalanish yetarli emas; buning uchun innovatsiyalarni joriy etish, intellektual kapitalni rivojlantirish va bilimlarni strategik aktivga aylantirish zarur.

Kalit so'zlar: raqobatdosh afzallik, innovatsion yondashuv, resurslar nazariyasi, bilim asosli boshqaruv, intellektual kapital, strategiya.

Bugungi globallashuv jarayonida tashkilotlar uchun raqobatdosh afzalliklarni shakllantirish va ularni boshqarish eng muhim strategik vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Bozor sharoitlari tez o'zgarayotgan bir paytda, ilgari korxona ustunligini ta'minlab turgan omillar (masalan, arzon ishchi kuchi, xom ashyo resurslari yoki geografik joylashuv) endi barqaror natijani kafolatlay olmaydi. Zamonaviy iqtisodiyotda raqobatdosh afzalliklar innovatsion faoliyat, bilim kapitali va noyob resurslarni boshqarish tizimi orqali shakllanmoqda. Shu bois, ilmiy adabiyotlarda so'nggi o'n yilliklarda uchta asosiy konseptual yondashuv — innovatsion, resursga asoslangan va bilimga asoslangan yondashuvlar ajratib ko'rsatiladi.

Innovatsion yondashuv. Innovatsion yondashuv raqobatdosh afzallikning eng zamonaviy va dinamik shakli hisoblanadi. Bu yondashuvga ko'ra, tashkilotning ustunligi uning yangi g'oyalarni amaliyotga joriy etish qobiliyatiga bog'liq. Innovatsiya nafaqat yangi mahsulot yoki texnologiya yaratish, balki boshqaruv, xizmat ko'rsatish, marketing, logistika yoki hatto inson resurslari sohasida ham yangicha fikrlashni anglatadi. J. Schumpeter allaqachon "innovatsiya – bu iqtisodiy rivojlanishning dvigateli" degan edi, ammo XXI asrda bu g'oya yanada kengayib, strategik boshqaruvning asosiy konsepsiyasiga aylandi.

Innovatsion yondashuvda tashkilot doimiy o'zgarishga tayyor bo'lishi, ichki muhitda kreativlikni rag'batlantirishi va tashqi bozordagi o'zgarishlarga tez javob bera olishi zarur. Masalan, texnologik yangiliklarni tez o'zlashtiruvchi kompaniyalar (masalan, Samsung, Tesla, Huawei) raqobatbardoshlikni nafaqat sifat bilan, balki bozor ehtiyojini oldindan sezish orqali ta'minlaydi. O'zbekiston korxonalari misolida bu yondashuv sanoatning raqamli transformatsiyasi, ERP tizimlari va avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish jarayonlarini joriy etish orqali o'z ifodasini topmoqda.

Resursga asoslangan yondashuv. Resursga asoslangan yondashuv nazariyasi Jay Barney tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u raqobat ustunligini tashqi muhit emas, balki ichki resurslar belgilaydi degan g'oyani ilgari suradi. Unga ko'ra, korxonaning

Date: 23rd October-2025

raqobatbardoshligi uning resurslarining noyobligi, qimmatligi, taqlid qilib bo'lmashligi va tashkilot tomonidan samarali boshqarilishiga bog'liq. Bu nazariya raqobatni "ichkaridan tashqariga" qarab tushuntiradi: ya'ni, tashqi muhitga moslashish emas, balki o'z resurslarini ustunlik manbaiga aylantirish muhim.

Resurslar moddiy (kapital, texnologiya, infratuzilma) va nomoddiy (brend qadri, korporativ madaniyat, inson kapitali, intellektual mulk) shakllarda bo'lishi mumkin. Ayniqsa, nomoddiy resurslar uzoq muddatli raqobat ustunligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, kompaniya o'z brendiga bo'lgan ishonchni mustahkamlasa yoki xodimlar malakasini doimiy oshirib boradigan tizim yaratasa, bu resurslar osonlikcha ko'chirilmaydi. Shu bois, RBV nazariyasi strategik menejerlarga o'z tashkilotining "ichki boyliklarini" aniqlash, ularni baholash va strategik aktiv sifatida boshqarishni tavsiya etadi.

Bilim asosli yondashuv. Bilim asosli yondashuv raqobat ustunligini bilim, tajriba, intellektual kapital va tashkiliy o'rganish jarayonlari orqali izohlaydi. Bu yondashuv XX asr oxirida korporativ bilimlar iqtisodiyotning asosiy resursiga aylangach, shakllangan. M. Polanyi "bilim – bu yashirin kuch", deganidek, kompaniyaning haqiqiy ustunligi ko'pincha yozilmagan, amaliy tajriba va ichki bilimlarda mujassam bo'ladi.

Tashkilotda bilimlarni yaratish, saqlash, almashish va ulardan samarali foydalanish jarayoni bilim boshqaruvi tizimini tashkil etadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, raqobatbardoshlik nafaqat texnologik yoki moliyaviy ustunlikda, balki "bilim oqimi"ni samarali yo'lga qo'yishda hamdir. Kompaniyalar o'z ichki bilim bazasini rivojlantirgan sari, ular tezroq o'sadi, innovatsiyalarni tezroq joriy etadi va o'zgarishlarga tezroq moslashadi.

O'zbekiston sharoitida bilimga asoslangan boshqaruv tizimlari endi shakllanmoqda. Yirik korporatsiyalar, banklar, IT va ta'lim sektorida faoliyat yurituvchi kompaniyalar ichki bilim almashish platformalarini, onlayn trening tizimlarini va intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlarini joriy qilmoqda. Bu esa, nafaqat inson kapitalining o'sishini, balki milliy innovatsion tizimning rivojlanishini ham ta'minlamoqda.

Uch yondashuvning integratsiyasi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu uch yondashuvni alohida qo'llash emas, balki ularni integratsiyalashgan boshqaruv tizimi sifatida uyg'unlashtirish eng samarali natijani beradi. Innovatsion yondashuv tashkilotga yangi g'oyalarni kiritish imkonini beradi, resursga asoslangan yondashuv bu g'oyalarni amalga oshirish uchun zarur resurslarni boshqaradi, bilimga asoslangan yondashuv esa bu jarayonni barqarorlashtiradi va o'zgarishlarni davomli qiladi. Shu tariqa, integratsiyalashgan modelda raqobatdosh afzallik doimiy takomillashuvchi tizimga aylanadi.

Raqobatdosh afzalliklarni boshqarish jarayonida innovatsion, resurs va bilim asosli yondashuvlar bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida namoyon bo'ladi. Innovatsiya tashkilotga bozorga moslashish, yangi qiymat yaratish va dinamik rivojlanish imkonini bersa, resursga asoslangan yondashuv ichki imkoniyatlarni strategik ustunlik manbaiga aylantiradi. Bilim asosli yondashuv esa bu jarayonlarni intellektual boshqaruv, tajriba almashinuvi va tashkiliy o'rganish orqali mustahkamlaydi.

Date: 23rd October-2025

O'zbekiston iqtisodiyotida ushbu uch yondashuvni uyg'unlashtirish korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion rivojlanish strategiyalarini shakllantirish va bilim iqtisodiyoti tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Shu bois, raqobatdosh afzalliklarni boshqarishda integratsiyalashgan yondashuvni qo'llash nafaqat korxona daromadliligini, balki butun iqtisodiy tizimning barqarorligini ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Porter, Michael E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985.
2. Barney, Jay B. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, vol. 17, no. 1, 1991, pp. 99–120.
3. Prahalad, C.K., and Gary Hamel. The Core Competence of the Corporation. Harvard Business Review, vol. 68, no. 3, 1990, pp. 79–91.
4. Grant, Robert M. Knowledge-Based View of the Firm: Implications for Management Practice. Long Range Planning, vol. 30, no. 3, 1997, pp. 450–462.
5. Drucker, Peter F. The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done. HarperCollins, 2006.
6. Tursunov, B. Raqobatdosh iqtisodiyot va innovatsion boshqaruv asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Innovatsion rivojlanish strategiyasi to'g'risida"gi qarori. 2019-yil 21-sentabr.
8. Nonaka, Ikujiro, and Hirotaka Takeuchi. The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, 1995.

